

PANORAMA CRÍTIC DE LA LITERATURA CATALANA

SEGLE XX

Del Modernisme a l'avantguarda

Direcció ENRIC BOU

**PANORAMA CRÍTIC DE LA
LITERATURA CATALANA**

V

SEGLE XX

Del modernisme a l'avantguarda

PANORAMA CRÍTIC DE LA LITERATURA CATALANA

V

SEGLE XX

Del modernisme a l'avantguarda

Director del volum

ENRIC BOU

Col·laboradors

MARGARIDA CASACUBERTA

JORDI MALÉ

VINYET PANYELLA

LLUÍS QUINTANA I TRIAS

XAVIER PLA

JAUME SUBIRANA

Coordinador de la sèrie

ALBERT ROSSICH

Vicens Vives

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb una subvenció de la
Institució de les Lletres Catalanes l'any 2009.

MINISTERIO
DE CULTURA

Aquesta obra ha estat publicada amb una subvenció de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura, per al seu préstec públic a biblioteques públiques, d'acord amb allò que preveu l'article 37.2 de la Llei de Propietat Intel·lectual.

Projecte editorial

ANTONI MARÍ

Coordinador editorial

RAMON MASNOU

Índex alfabètic

XAVIER PLA I MARTA PASQUAL

Disseny de coberta: Daniel López

Primera edició, 2010

© ALBERT ROSSICH

Sobre la «Presentació» i la coordinació de la sèrie.

© ENRIC BOU

Sobre «El debat sobre la modernització: Modernisme, Noucentisme, Avantguarda»
i la direcció del volum.

© MARGARIDA CASACUBERTA

Sobre els capítols «El Modernisme», «Modernisme: gèneres i autors», «L'Escola Mallorquina»,
«Santiago Rusiñol», «Victor Català» i «Joaquim Ruyra».

© JORDI MALÉ

Sobre els capítols «J. V. Foix» i «Carles Riba».

© VINYET PANYELLA

Sobre els capítols «El Noucentisme» i
«Noucentisme: gèneres i autors».

© LLUÍS QUINTANA TRIAS

Sobre els capítols «Joan Maragall», «Noucentisme: gèneres i autors»
i «Eugeni d'Ors».

© XAVIER PLA

Sobre els capítols «Nous valors: canvi estètic als anys vint i trenta»,
«Joan Salvat-Papasseit», «Josep Pla» i «Josep M. de Sagarra».

© JAUME SUBIRANA

Sobre el capítol «Josep Carner».

© EDICIONES VICENS VIVES, S.A.

Sobre aquesta edició segons l'art. 8 del Reial Decret Legislatiu 1/1996.

Obra protegida pel RDL 1/1996, de 12 d'abril pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual.

Dipòsit Legal: B. 6.786-2010/ ISBN: 978-84-316-9680-1/ Núm. d'Ordre V.V.: Y-792/

Reservats tots els drets. Prohibida la reproducció total o parcial/ Editorial VICENS VIVES.

Avda. de Sarrià, 130. E-08017 Barcelona./ IMPRÈS A ESPANYA. PRINTED IN SPAIN.

ÍNDIX

<i>Presentació</i> , per ALBERT ROSSICH	13
<i>El debat sobre la modernització: Modernisme, Noucentisme, Avantguarda</i> , per ENRIC BOU	17
<i>Bibliografia</i>	30

EL MODERNISME

MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	34
<i>Bibliografia</i>	44
<i>Què és lo Modernisme?</i> (Josep Carner)	57
<i>Conversa sobre el Modernisme</i> (Santiago Rusiñol)	58
<i>Rusiñol i el Modernisme a Espanya</i> (Joan Alcover)	60
<i>Definició del Modernisme</i> (J. F. Ràfols)	62
<i>El Modernisme i les seves tensions</i> (Joaquim Molas)	63
<i>Vitalitat i potència creadores</i> (Eduard Valentí)	66
<i>Les arrels socials del Modernisme</i> (Joan-Lluís Marfany)	67
<i>Del Modernisme al Noucentisme</i> (Jordi Castellanos)	71

MODERNISME: GÈNERES I AUTORS

MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	76
<i>Bibliografia</i>	86
<i>La creació literària</i> (Jordi Castellanos)	105
<i>Per una crítica independent</i> (Eduard Valentí)	106
<i>L'assaig i les idees</i> (Joan Fuster)	108
<i>Parnassians</i> (Jaume Bofill i Ferro)	110
<i>El poema en prosa</i> (Mariàngela Cerdà)	112
<i>Les novel·les de la crisi</i> (Alan Yates)	113
<i>El Modernisme i la crisi de la novel·la</i> (Jordi Castellanos)	116
<i>Al·legoria simbolista i drama naturalista</i> (Xavier Fàbregas)	119
<i>Els fonaments d'un nou teatre</i> (Enric Gallén)	122

L'ESCOLA MALLORQUINA

MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	126
<i>Bibliografia</i>	130
<i>L'Escola Mallorquina</i> (Josep M. Llompart)	137
<i>El mite de l'Escola Mallorquina</i> (Joan-Lluís Marfany)	138
<i>Sobre el concepte d'Escola Mallorquina</i> (Gregori Mir)	141
<i>El concepte d'Escola Mallorquina</i> (Jordi Castellanos)	143
<i>Els poetes de l'Escola Mallorquina</i> (Pere Rosselló Bover)	146
<i>El Modernisme a Mallorca</i> (Damià Pons i Pons)	148
<i>Joan Alcover, contra l'anestèsia moral</i> (Margalida Pons)	149
<i>L'Escola Mallorquina, els poetes catalans i la crítica literària</i> (Isabel Graña)	152

JOAN MARAGALL

LLUÍS QUINTANA I TRIAS

<i>Introducció</i>	154
<i>Bibliografia</i>	159
<i>La llengua de Maragall</i> (Glòria Casals)	166
<i>Les personalitats antitètiques del poeta i el burgès</i> (Joan-Lluís Marfany)	169
<i>La teoria poètica</i> (Lluís Quintana i Trias)	172
<i>Línies generals de l'obra poètica</i> (Carles Riba)	175
<i>Semblances i disparitats amb el simbolisme</i> (Geoffrey Ribbans)	178
<i>Maragall com a neoromàntic</i> (Arthur Terry)	181
<i>Elements filosòfics fonamentals</i> (Eugenio Trias)	183
<i>La tasca de traductor</i> (Jaume Tur)	185
<i>Conflicte existencial i religiós en el «Cant espiritual»</i> (Eduard Valentí)	187

SANTIAGO RUSIÑOL

MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	189
<i>Bibliografia</i>	194
« <i>Anant pel món</i> » (R. D. Perés)	204
« <i>L'alegria que passa</i> » (Ignasi Iglésias)	205
« <i>El jardí abandonat</i> » (Joan Maragall)	206
<i>Un escriptor primari</i> (Maurici Serrahima)	207

<i>La inserció de l'artista en la societat</i> (Eduard Valentí)	209
« <i>L'auca del senyor Esteve</i> » (Feliu Formosa)	211
<i>Rusiñol, pròfug del Modernisme</i> (Joan-Lluís Marfany)	214
<i>Santiago Rusiñol, home de lletres</i> (Margarida Casacuberta)	217

VÍCTOR CATALÀ
MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	219
<i>Bibliografia</i>	223
« <i>Drames rurals</i> », un llibre fort i incomplet (Joan Maragall)	232
<i>Víctor Català i el ruralisme</i> (Manuel de Montoliu)	233
« <i>Solitud</i> » i « <i>Els sots feréstecs</i> » (Maurici Serrahima)	236
« <i>Solitud</i> », novel·la modernista (Jordi Castellanos)	238
<i>L'escenari i la figura</i> (Baltasar Porcel)	241
<i>Entorn de la segona edició de les «Obres Completes»</i> (Núria Nardi)	242
<i>Diversitat cromàtica i identitats múltiples</i> (Francesca Bartrina)	244
<i>La renovació del monòleg teatral</i> (Enric Gallén)	246

JOAQUIM RUYRA
MARGARIDA CASACUBERTA

<i>Introducció</i>	248
<i>Bibliografia</i>	251
<i>Joaquim Ruyra, l'homèrida romàntic</i> (Carles Riba)	256
« <i>Pinya de rosa</i> », de <i>Joaquim Ruyra</i> (Josep M. Capdevila)	258
<i>L'esperit del narrador</i> (Marià Manent)	259
<i>El pi arran de l'abisme</i> (Maria Nunes i Alan Yates)	261
« <i>Jacobé</i> », joc de perspectives entorn d'un personatge (M. Lluïsa Julià)	263
<i>Ruyra, escriptor capital</i> (Josep Pla)	266
<i>El filòleg de la llengua viva</i> (Modest Prats)	268

EL NOUCENTISME
VINYET PANYELLA

<i>Introducció</i>	270
<i>Bibliografia</i>	295
<i>Política i cultura</i> (Maurici Serrahima)	304
<i>Definicions i sistema ideològic</i> (Josep Murgades)	305

<i>Una voluntat i un moviment</i> (Narcís Comadira)	307
<i>La institucionalització de la cultura i la política cultural del Noucentisme</i> (Joan Fuster)	309
<i>L'antinoucentisme</i> (Josep Murgades)	311

NOUCENTISME: GÈNERES I AUTORS

VINYET PANYELLA I LLUÍS QUINTANA

<i>Introducció</i>	314
<i>Bibliografia</i>	319
<i>Malfiança noucentista envers la novel·la</i> (Alan Yates)	327
<i>Noucentisme i comèdia burgesa</i> (Xavier Fàbregas)	328
<i>El Noucentisme i la narrativa curta</i> (Maria Campillo)	329
<i>Supeditacions ideològiques de la poètica noucentista</i> (Jaume Aulet)	331
<i>La poesia de Guerau de Liost: ironia i rima</i> (Joan Teixidor)	332
<i>La poesia de Guerau de Liost</i> (Enric Bou)	334

JOSEP CARNER

JAUME SUBIRANA

<i>Introducció</i>	336
<i>Bibliografia</i>	343
<i>Entusiasme i objectivació lírics</i> (Carles Riba)	349
<i>L'oblit del magisteri</i> (Joan Ferraté)	351
<i>Poesia i biografia</i> (Marià Manent)	352
<i>Essencialisme</i> (Paulina Crusat)	353
<i>Carner, noucentista?</i> (Albert Manent)	355
<i>Un art de respostes</i> (Émilie Noulet)	356
<i>Una lectura freudiana de «Nabí»</i> (Gabriel Ferrater)	357
<i>Terror i pietat</i> (Dolors Oller)	358
<i>Sobre «Els fruits saborosos»</i> (Jaume Aulet)	359
<i>Estratègies de la prosa</i> (Marcel Ortín)	361

EUGENI D'ORS

LLUÍS QUINTANA I TRIAS

<i>Introducció</i>	363
<i>Bibliografia</i>	367
<i>Recepció coetània del «Glosari»</i> (Raimon Casellas)	372
<i>Eugeni d'Ors i el Noucentisme</i> (Josep Murgades)	373

<i>Ors: professional de l'intel·lecte</i> (Enric Jardí)	376
<i>El culte orsià a una estètica nacional</i> (Cristina Dupláa)	377
<i>El compromís d'Ors com a intel·lectual</i> (Vicente Cacho Viu)	381

NOUS VALORS: CANVI ESTÈTIC
ALS ANYS VINT I TRENTA

XAVIER PLA

<i>Introducció</i>	384
<i>Bibliografia</i>	408
<i>La crisi del model novel·lesc del segle XIX</i> (Alan Yates)	430
<i>Sota quin signe estètic es reprèn la novel·la el 1925?</i> (Jordi Castellanos)	431
<i>La renovació del panorama editorial català a l'entorn de 1925</i> (Jordi Castellanos)	433
<i>La novel·la de Barcelona</i> (Rafael Tasis)	434
<i>El districte cinquè i la novel·la</i> (Jordi Castellanos)	437
<i>Orientalisme i andalusisme al barri xino de Barcelona</i> (Joan Ramon Resina)	438
<i>Novel·la i públic lector: els premis literaris</i> (Margarida Casacuberta)	441
<i>L'eclosió de la nova novel·la popular</i> (Joaquim Molas)	443
<i>El postnoucentisme i la prosa modèlica</i> (Xavier Pericay i Ferran Toutain)	446
<i>Models i renovació del gènere novel·lesc a Catalunya</i> (Montserrat Corretger)	447
<i>El debat de l'intel·lectualisme</i> (Josep M. Balaguer)	449
<i>Després del simbolisme: les valors noves</i> (Enric Bou)	450
<i>Les noves relacions entre poesia i poble</i> (Josep M. Balaguer)	452
<i>L'aventura surrealista</i> (Joaquim Molas)	454
<i>Dalí, escriptor</i> (Joaquim Molas)	456
<i>Josep M. Junoy, després del cubisme</i> (Jaume Vallcorba)	458
<i>La disputa avantguardista valenciana</i> (Vicent Simbor i Roig)	461
<i>Lectura crítica del mite Rosselló-Pòrcel</i> (Joan Mas i Vives)	463

JOAN SALVAT-PAPASSEIT

XAVIER PLA

<i>Introducció</i>	466
<i>Bibliografia</i>	474
<i>Salvat-Papasseit a les Galeries Laietanes</i> (J. V. Foix)	479
<i>La transformació de Salvat-Papasseit</i> (Josep Pla)	480
<i>L'evolució de Salvat-Papasseit</i> (Joaquim Molas)	481

<i>Un programa d'influència cubista i futurista</i> (J. M. Balaguer)	482
<i>Dos títols futuristes</i> (Gabriella Gavagnin)	483
<i>L'erotisme de Joan Salvat-Papasseit</i> (Joan Fuster)	485
<i>L'acta de naixement d'un poeta</i> (Joaquim Molas)	487
<i>El jo líric de Salvat-Papasseit</i> (Dolors Oller)	489
<i>La segona «desamortització» de Salvat-Papasseit</i> (Josep Gavaldà)	490
<i>Un teoria de la imatge</i> (Enric Bou)	491
<i>Balanç de la recepció de Salvat-Papasseit als anys seixanta</i> (Jaume Aulet)	493
<i>La sinceritat en la poesia de Salvat-Papasseit</i> (Carles Miralles)	494

J. V. FOIX

JORDI MALÉ

<i>Introducció</i>	496
<i>Bibliografia</i>	501
<i>Diversitat estilística</i> (Gabriel Ferrater)	505
<i>La idea de l'ordre</i> (Arthur Terry)	507
<i>Un poeta obscur</i> (Pere Gimferrer)	509
<i>La investigació total</i> (Joaquim Molas)	511
<i>Fonaments de la poesia de J. V. Foix</i> (Josep Romeu i Figueras)	513
<i>La idea catalana</i> (Vinyet Panyella)	515
<i>La ment i els sentits a «Sol, i de dol»</i> (Manuel Carbonell)	516
<i>Una obra unitària</i> (Carles Miralles)	519
<i>El «Diari»</i> (Antoni Martí)	521

JOSEP PLA

XAVIER PLA

<i>Introducció</i>	523
<i>Bibliografia</i>	538
<i>Un diletant dels instints</i> (Carles Riba)	544
<i>Les marines de Pla</i> (Joan Estelrich)	546
<i>El novel·lista que esperem</i> (Ramon Esquerra)	547
<i>«El carrer Estret»</i> (Joan Ferraté)	549
<i>El pas del temps</i> (Salvador Espriu)	550
<i>«Contraban»</i> (Antoni Vilanova)	552
<i>Un fons insubornable de catalanitat</i> (Rafael Tasis)	554
<i>La teoria de la propina</i> (Joan Fuster)	555
<i>La meditació del temps</i> (Josep Maria Castellet)	557

<i>La sinceritat</i> (Joaquim Molas)	559
<i>Prosa rítmica i prosa poètica</i> (Salvador Oliva)	561
<i>El camí stendhalià</i> (Lluís Bonada)	562
<i>Subjectivitat i objectivitat en la prosa de Pla</i> (Dolors Oller)	563
<i>Pla, novel·lista</i> (Jordi Castellanos)	565
<i>Les “novel·les” de Josep Pla</i> (Jordi Gràcia)	567
<i>Amb les pedres disperses</i> (Maria Josepa Gallofré)	569
<i>Els enigmes del quadern gris</i> (Xavier Pla)	570

CARLES RIBA

JORDI MALÉ

<i>Introducció</i>	574
<i>Bibliografia</i>	580
<i>Carles Riba com a poeta</i> (Marià Manent)	584
<i>Entrada d'una època</i> (Joan Triadú)	585
« <i>Salvatge cor</i> » (Joan Ferraté)	586
<i>La poesia de Carles Riba</i> (Gabriel Ferrater)	588
<i>Carles Riba i la poesia europea del seu temps</i> (Arthur Terry)	589
« <i>Literatura i grups salvadors</i> » (Jaume Medina)	591
<i>Una interpretació de les «Elegies de Bierville»</i> (Enric Sullà)	593
<i>Riba humanista</i> (Carles Miralles)	595
<i>La darrera poètica</i> (Jordi Malé)	596

JOSEP M. DE SAGARRA

XAVIER PLA

<i>Introducció</i>	598
<i>Bibliografia</i>	610
<i>Un esforç de gegant: la traducció de la «Divina Comèdia»</i> (Antoni Vilanova)	615
<i>Popularisme i sensualisme</i> (Antoni Vilanova)	616
<i>Les «Memòries», un llibre que justifica la vida d'un escriptor</i> (Domènec Guansé)	619
<i>La facilitat de Sagarra</i> (Josep Pla)	622
<i>La naturalitat de l'estil de Sagarra</i> (Maurici Serrahima)	624
<i>Lectura personal d'«El comte Arnau»</i> (Josep Palau i Fabre)	625
« <i>Vida privada</i> »: <i>tècnica i concepció del món</i> (Marina Gustà)	627
<i>Un crític teatral oblidat</i> (Xavier Fàbregas)	628

<i>Sagarra i el teatre de postguerra</i> (Miquel M. Gibert)	629
<i>Una qüestió d'estil</i> (Virgilio Sánchez Rey)	631
<i>La llengua dels articles de Sagarra</i> (Narcís Garolera)	633
<i>Una nova lectura d'«El poema de Montserrat»</i> (Narcís Garolera)	634
<i>Índex alfabètic</i>	637

EL DEBAT SOBRE LA MODERNITZACIÓ: MODERNISME, NOUCENTISME, AVANTGUARDA

ENRIC BOU

I

Un dels grans debats que es viu en el si de la cultura catalana des de finals del segle XIX és el de la modernització. Conscient de trobar-se en una situació anòmala durant molts de segles, aprofitant la puixança del Romanticisme, al voltant del 1892 la cultura catalana va iniciar un lent procés de modernització que va adquirir diversos apel·latius i direccions ideològiques i estètiques, sovint contradictòries, però a la llarga generant processos confluents. L'objectiu comú era evident: cremar etapes per atansar-se i posar-se al mateix nivell de les grans cultures europees. I la velocitat i naturalesa de les transformacions pot ser reflectida en dos casos extrems. Si Verdaguer escrivia poesia èpica (considerada fundacional d'una cultura) que era retrògradament moderna en relació amb una idea de literatura europea (*Les fleurs du mal* de Baudelaire, posem per cas), Dalí aconseguí d'introduir una ventada de frescor en un moviment surrealista francès amb les seves proses poètiques que posava en qüestió fins a dimensions mai pensades la proposta revolucionària surrealista. Al costat d'aquells textos dalinians, llibres com *Le paysan de Paris* de Louis Aragon quedaven reduïts a una mena de neocostumisme urbà. El debat estètic, d'una intensitat i valor considerables, i les iniciatives literàries, experimentals i d'adaptació de la literatura que es feien a la resta d'Europa, tot plegat és acompanyat per un imponent desplegament del que ara en diríem una indústria cultural. La fundació de revistes i editorials, la creació d'institucions com ara l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya, o la Institució de les Lletres catalanes, són exemples de l'ambició que van tenir els nostres avantpassats i de les rendes de la qual, en part, encara vivim. La brillantor d'aquell moment fa encara més punyent la migradesa del present, el canvi de paradigma cultural i la crisi en els models de consciència cultural i nacional. O l'agudització dels atacs sempiterns a la cultura catalana per part de les forces cavernícoles o per la pressió de la cultura audiovisual d'origen anglosaxó.

Els somnis i projectes, l'ambició de tots aquells grups i individus que van lluitar per una modernització en clau europea, restaren estroncats de manera violenta en acabar la guerra d'Espanya, l'any 1939. L'esberlament del projecte va consolidar el fet diferencial respecte a altres cultures i que aquest fet fos la constant en l'organització de la literatura catalana durant vint llarguíssims anys: la situació d'excepcionalitat. No pas per pròpia exigència, sinó per imposició i política repressiva. El fet que la crítica literària en la immediata postguerra fos fonamentalment dedicada a la poesia no era només una preferència estètica, com podia implicar l'«Advertiment previ» de Maurici Serrahima a *Dotze mestres* (Serrahima 1972), sinó un resultat de la vida cultural en la clandestinitat. Els projectes i somnis de la primera part del segle van ser esberlats de manera violenta en la segona.

Els dos volums del *Panorama Crític de la Literatura Catalana (PCLC)* dedicats al segle xx són testimonis excepcionals d'aquests processos d'ambició i transformació i de les dificultats que va afegir el resultat funest de la guerra d'Espanya. Val a dir que en el projecte inicial tota la reacció crítica a la producció literària del segle xx es volia cobrir en un sol volum. Aviat es va imposar la realitat que si volíem ser mínimament exhaustius i examinar una part mínima de la producció literària i crítica del segle l'intent quedava limitat. Per això s'ha optat per publicar dos volums i s'ha creat una divisió arbitrària. En el primer volum el lector trobarà el repàs de la crítica generada per les activitats entorn d'una estètica modernista i noucentista i els debats dels anys vint i trenta: l'avantguarda, la poesia pura, els realismes i altres iniciatives. El segon volum se centra en les activitats de la Guerra Civil i la immediata postguerra, des dels temps de resistència (incloent-hi l'exili) fins a la recuperació de les últimes dècades.

En el cicle de cinquanta anys que s'inicia amb l'esclat del moviment cultural que amb els anys la historiografia ha acordat d'anomenar «Modernisme», la cultura catalana viu un apassionant procés de transformacions i iniciatives, de dubtes i contradiccions. El seny i la rauxa conviuen en un mateix autor i en un mateix grup. Pot ser indicatiu d'un estat de coses la reacció de Joan Maragall a un article que li dedicà Alexandre Cortada a *L'Avenc* amb el títol de «Les idees noves en el Brusí». Ho llegim en una carta al seu amic Antoni Roura del 1893: «Diu que “poso” de modernista, que puc passar per un refinat, per un “dilettante”, però que encara no sóc capaç de defensar des del “Brusí” l'anarquia, l'amor lliure, l'abolició de tota religió positiva: que per lo tant no puc sentir lo modern que és tot això (segons ell), però que de totes maneres faig una obra meritòria remenant coses modernes en el diari burgès» (Maragall 1981). En una carta posterior al mateix Antoni Roura, Maragall comentava l'efecte de les Festes Modernistes: «“Et c'est toujours du Nord - qui nous vient la lumière”. Además amb això de *La*

Intrusa se pot dir que ha vingut a la vida pública el grup modernista de Barcelona» (Maragall 1981). L'actitud de Maragall es pot relacionar amb la del Terenci Moix que el 1968 proclamava amb *La torre dels vicis capitals* l'arribada del món del còmic i del cinema, la transgressió dels valors de la moral convencional i, des d'una estètica camp, obria les portes a una narrativa diferent i desvergonyida.

II

A diferència del que havia succeït en altres segles, l'estudi de la literatura catalana del segle xx es beneficia d'una actitud autoreferencial, fruit de l'embranchada d'estudis sorgits del Romanticisme (com demostra el volum IV del *PCLC*) i el desenvolupament dels estudis literaris. Un grup important d'historiadors i crítics, atents a l'actualitat literària, han anat ordenant i classificant el panorama, a partir d'una consciència de la necessitat d'estudiar el present immediat. Així, ja a la clandestinitat es desvetllà la necessitat de tractar el present en les revistes *Ariel* i *Poesia*. És lògic, a més, per l'evolució de la disciplina arreu del món occidental i per la constitució d'uns estudis literaris des del segle xix i amb més força en el segle xx, que, en relació amb la d'altres èpoques, la literatura del segle xx és la que ha tingut més autoconsciència, la que més aviat es va començar a autoanalitzar. Escriptors i crítics van alternar sovint els oficis, escrivint, però, a les mateixes taules. Pensem per exemple en el cas d'Eugeni d'Ors judicant la literatura del moment i la immediatament anterior (els judicis sobre Maragall i la «paraula viva»). O la sòlida imatge del segle que es podria traçar a través d'un repàs de les antologies, les revistes i les editorials. Disposem d'estudis d'algunes de les antologies i també d'índexs i d'articles sobre algunes revistes, però una anàlisi general i a fons d'aquestes publicacions complementaria la imatge de la institució literària, més enllà dels llibres i els autors. Unes primeres publicacions estableixen una nòmina del present, un cànon encara en formació. En són bon exemple les antologies d'Alexandre Plana, *Antologia dels poetes catalans d'avui* (1913), *Antologia dels poetes catalans moderns* (1914), la de Joaquim Folguera, *Les noves valors de la poesia catalana* (1919), o bé la de Martí de Riquer, Josep M. Miquel i Vergés i Joan Teixidor, *Antologia general de la poesia catalana* (1936). Les primeres antologies, amb l'orella atenta a l'activitat poètica del moment, són continuades des d'una òptica més polèmica i amb una perspectiva més històrica, després de la guerra, a cura de crítics amb una consciència militant, i amb una educació —ribiana, anglosaxona i filològica— més tècnica, amb la qual proposen una reordenació del passat i del present. És el cas de Joan Triadú, que en la seva *Antologia de la poesia catalana 1900-1950* (1951) reivindicava poetes que encar-

naven els valors de classicisme i mediterranisme, o d'avantguardisme, i que alhora promocionava les noves veus poètiques afins a aquests plantejaments, de l'*Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)* de Joan Fuster del 1957, o de la de Josep M. Castellet i Joaquim Molas, *Poesia catalana del segle xx* (1962), que fonamentava l'estètica del «realisme històric» en els conceptes lukacsians de «realisme» com a reflex social, i els de «tipicitat» i «totalitat».

Parlar en termes acadèmics de la literatura catalana més estrictament contemporània és una relativa novetat. Els incipients estudis literaris quedaren molt tocats després del 1939. Sense possibilitat de fer ensenyament en català de cap mena, secundari o superior, amb un món editorial restringit, sense xarxes d'investigació, alguns universitaris continuaren l'obra en la clandestinitat o aprofitaren les esclotxes, espais de llibertat al marge de la dictadura. En els anys posteriors a la Guerra Civil van destacar quatre projectes complementaris: els de Jordi Rubió i Balaguer, Martí de Riquer (i Antoni Comas), Joan Fuster i Joaquim Molas. Això no vol pas dir que un projecte substitueixi l'altre sinó que, en els termes d'un Hobsbawm (1994), vivim un moment de convulsions estructurals dels fonaments del coneixement i hi poden conviure propostes d'interpretació cultural molt diverses. En les històries generals de la literatura catalana, amb molta atenció al període medieval, es reproduïren unes perioditzacions que repeteixen una mateixa seqüència (Romero 1983; Molas 1986a; Massot 1996a i 1996b; Malé, Cabré i Jufresa 2004; Malé 2003). Aquests historiadors representen el pas d'una historiografia d'arrel encara romàntica a una altra més atenta als moviments i tensions de la contemporània teoria de la literatura. Són també projectes fundadors, que han tingut continuïtat en les lleves més joves dels investigadors en literatura catalana.

L'estudi de la literatura catalana contemporània va quedar condicionada pels models historiogràfics impulsats pels de les esmentades històries que es van publicar a la postguerra: Martí de Riquer (1947; 1964-1966) i Antoni Comas (1972), Jordi Rubió i Balaguer (1948-1959) i Joan Ruiz i Calonja (1954). Allò que és comú a aquests projectes és el fet d'interessar-se per èpoques pretèrites i estudiar molt de passada la contemporaneïtat. Això és obvi, per l'especialitat i interessos d'aquests historiadors, així com l'objectiu que perseguïen. Riquer, en el *Resumen de literatura catalana*, parava atenció a les personalitats i les obres, tal com faria després a la *Història de la literatura catalana* (1964). Rubió i Balaguer arriba només a la Renaixença. Però en els seus plantejaments exigeix la necessitat d'un criteri històric i no pas una simple juxtaposició de monografies. Rubió introduí una atenció per les dades sociològiques, a partir del seu interès per reconstruir l'ambient, entès com a vida cultural i literària, necessària per proporcionar el context de les

obres literàries. Així justificava l'estudi d'obres menors o de poca qualitat al costat dels grans noms i les grans obres. Alhora justificà la importància de l'estudi dels processos de difusió (impreses, llibreries) i de lectura (biblioteques, epistolaris, etc.). La recerca de fonts i influències esdevenia un element decisiu per a la interpretació dels textos literaris, ja que proporcionava unes eines per a la documentació de l'ambient que havia provocat una obra determinada, i que combinava amb l'atenció a la personalitat creadora de l'autor, com a síntesi que era dels impulsos interiors i de les influències exteriors en la seva ànima. Posteriorment es publicà en una *Història de la literatura catalana* que incloïa el capítol inèdit sobre la Renaixença (1984-1986), la qual ampliava els textos de *Literatura catalana* entre 1949 i 1958. A la *Història de la literatura catalana* de Jordi Rubió, que és la traducció catalana de la seva *Literatura catalana*, podem llegir: «En intentar un assaig sobre la nostra cultura literària en aquest segle [es refereix al XVIII] calia reunir prèviament, en la mesura del possible, tant de material dispers i ignorat. Ara serà fàcil tornar a deixar en l'oblit allò que s'ho mereix, després d'haver-ho tingut en compte ni que només hagi estat com a dada negativa» (Rubió 1984-1986).

Justament saber decidir entre dada positiva i negativa és un dels reptes més importants amb els quals s'enfronta l'estudi de la literatura en general. Perquè cal saber distingir entre obres cabdals, que han modificat el paradigma, escrites pels grans escriptors (Cervantes, Proust, Joyce) de les escrites per «autors importants» (Richardson, Huysmans, Carner, etc.). Aquests darrers han escrit obres que obren nous camins a la narrativa o la poesia, però llurs obres no tenen la força ni queden en la memòria del comú com les «grans obres» (*Quijote*, *Recherche*, *Ulysses*) [Pavel 2003]. En l'organització dels períodes, Rubió i Balaguer optà per un criteri cronològic, ordenant els materials per segles i regnats, subdividint-los, tal com ja havien fet Rubió i Lluç i Nicolau d'Olwer, per gèneres i parant atenció a les grans figures literàries. Pot ser útil de recordar aquí el criteri d'aquest darrer: «No pretén pas d'ésser ni una història crítica ni un nomenclàtor bibliogràfic, i més li escau d'assenyalar corrents que de monumentalitzar personalitats. Si un escriptor mediocre ha obert un camí, li caldrà esmentar-lo; si un de primera força l'ha seguit, podrà negligir-lo. Que ho sàpiguen els literats vivents —*vatum irritable genus*— i que cap no se m'ofengui si no hi retroba el seu nom il·lustre» (Nicolau d'Olwer 1927).

La contribució de Martí de Riquer, catedràtic de Literatura Romànica a la Universitat de Barcelona, cal situar-la en un doble àmbit: el de l'ecclògica i el de la història literària. En el primer destaca la tasca ingent de recuperació d'autors centrals de la literatura medieval en edicions fiables, preparades segons criteris filològics. En el segon àmbit sobresurt la monumental *Histò-*

ria de la literatura catalana (1964) en tres volums. Riquer estudiava exclusivament la història de la literatura catalana (amb la inclusió dels trobadors). La decisió de Riquer de començar pels trobadors és significativa a efectes de definir el sistema literari (és a dir, de respondre a la pregunta «què és literatura catalana?») no sols per la llengua, sinó per la influència de les obres dins el sistema d'acollida. D'altra banda, a diferència del plantejament de Rubió i Balaguer, prescindia dels textos menors, que pertanyien a la història de la cultura, i només s'ocupava de les obres literàries. A més va proposar una divisió sistemàtica que prescindia de les classificacions en grans períodes, llevat de la «Decadència», i promocionava l'interès pels gèneres literaris i pels grans escriptors. De fet, un dels seus deixebles, Antoni Comas, escriví tot un volum, el IV de la *Història de la literatura catalana* (1972), sobre la «Decadència». Aquests plantejaments van ser decisius en la redacció de les primeres visions de conjunt de la història literària del segle xx i en la programació de les tasques a fer. Les periodificacions proposades per Fuster van provocar grans debats (Marfany 1975), i ja en els anys seixanta Molas va organitzar els primers intents d'edició de textos contemporanis seguint uns criteris mínimament filològics en la col·lecció «Antologia Catalana».

El llibre de Joan Fuster *Literatura catalana contemporània* (1972) va significar un revulsiu. Malgrat que Fuster mateix va indicar que al seu llibre li mancava l'esquematisme expositiu i hi sobraven opinions subjectives, és un llibre excepcional, amb una mirada de conjunt a la literatura més recent. Escrit amb una perspectiva molt personal, amb un plantejament de bon lector, en el qual ressegueix la literatura del segle xx, el seu repàs s'inicia amb Maragall i el Modernisme i acaba amb la generació del mateix Fuster. L'obra es dividia en tres períodes: «La fi del segle», és a dir el Modernisme; «La plenitud del Noucents», des del 1911 fins al 1931, i «Uns anys decisius», des del 1931 al 1961. Fuster contextualitza els fets literaris en un marc històric i para molta atenció a l'assaig. Els esforços de Fuster han tingut un impacte o continuïtat en la puixança dels estudis de teoria de la literatura a les universitats del País Valencià, i en alguns utilíssims llibres que, tot i ser divulgatius, plantegen una lectura de conjunt de la història de la literatura catalana. N'és un bon exemple la *Literatura catalana del siglo xx* de Ferran Carbó i Vicent Simbor, en el qual divideixen el segle xx en tres grans períodes: l'esforç de normalització des del tombant de segle al 1939; la postguerra o la reconstrucció des de zero, i la literatura actual a partir del 1968. En cadascuna de les parts introdueixen els principals moviments i debats estètics i repassen els diversos gèneres (Carbó i Simbor 2005).

En els anys seixanta s'inicià un dels últims —per ara— canvis significatius en l'organització dels estudis sobre literatura catalana. Joaquim Molas, deixeble de Martí de Riquer, després d'un interès inicial per un estudi posi-

tivista de la literatura medieval, féu un canvi radical de plantejaments. Després d'una estada a Anglaterra, durant la qual es familiaritzà amb la sociologia de la literatura i el pensament marxista (Lukács, Gramsci, etc.), i a partir dels contactes amb Vicens Vives, renovador dels estudis d'història, Molas (1993) arribà a una concepció de l'obra literària que és el resultat de factors individuals (biogràfics, aptituds imaginatives i creadores personals) i factors col·lectius (els condicionants socials i polítics, la condició econòmica de l'època, la tradició històrica i lingüística, els models literaris, etc.). Molas va plantejar una gran revisió dels períodes literaris, en especial dels segles XIX i XX. Per exemple, a *Poesia catalana del segle XX* (1963), en col·laboració amb Josep M. Castellet, proposà una lectura del present en clau de literatura compromesa, coincidint amb la justificació programàtica del «realisme històric». Els cinc volums de la *Història de la literatura catalana* (1986-1988) dirigits per Molas, malgrat la diversitat de redactors i de resultats, exemplifiquen les possibilitats d'un programa en la línia del que Rubió i Lluch havia fet per a la literatura antiga.

Bona part de les activitats com a crític de Molas s'adrecen a integrar les troballes del passat amb les del present. Literatura medieval i d'avantguarda, Verdaguer i Salvat-Papasseit, formes d'expressió popular i d'alta cultura, estableixen la rosa dels vents d'uns interessos a través dels segles i de les edats. De la seva naturalesa d'investigador fill de la Il·lustració es deriva una voluntat d'estudiar i de classificar les troballes. El temps de l'inici de la seva activitat intel·lectual, en els anys cinquanta, un erm sense gaire incentius de caràcter intel·lectual, condicionà l'actitud de voler connectar amb un passat més esplendorós, i marcà de manera decisiva les condicions materials de les seves contribucions.

Hi ha dos principis que han guiat l'activitat crítica de Molas en el vessant de programació i organització cultural: l'*homologació* i la *voluntat d'exhaustivitat*, tot plegat tenyit per la marca del seu temps i per la pròpia formació, que fa que se senti atret per un concepte de cultura ampli, innovador, amb regust —en el seu moment— revolucionari. No és debades que Molas s'inicià a l'ombra de mestres com Rubió i Martí de Riquer. L'homologació, en el seu cas, cal entendre-la en el sentit de posar la cultura literària catalana al nivell de les altres cultures veïnes: anglesa, francesa, italiana i, en menor grau, l'espanyola (Bou 1998). Així el 1965, en iniciar un projecte com el *Diccionari de la literatura catalana* amb Josep Massot, proposava inventariar la producció literària dels Països Catalans, tot donant al concepte de literatura un sentit molt ampli i, a la vegada, no exclouent l'escrita en d'altres llengües que la catalana. Aquest inventari havia de permetre al lector d'informar-se amb rapidesa sobre els fets literaris corrents i, a més, d'esbossar, a través d'una sèrie de veus de conjunt i d'un sistema de referències, la his-

tòria completa, des de la visió general fins als detalls més secundaris, d'un gènere, d'un moviment o d'una literatura regional (Manent, Massot i Tomàs 1979). Un objectiu semblant és el que guiava la *Història de la literatura catalana* publicada per l'editorial Ariel: «En principi, la literatura, l'hem entesa en un sentit ampli que engloba, a la vegada, els gèneres tradicionals (poesia, novel·la, teatre), els estudis i reflexions sobre ella mateixa, el llibre infantil i aquells productes que, a despit dels seus objectius específics, manipulen el llenguatge, no com un instrument, sinó com a matèria prima i que, a la llarga, donen l'autèntica mesura del gruix moral i cultural de la totalitat». I conclou: «Hem tingut en compte la producció popular [...], la destinada al consum majoritari i, per tant, d'intenció lúdica, ideològica o didàctica» (Molas 1986b).

L'atenció per gèneres menors i per formes literàries considerades marginals des d'una perspectiva d'alta cultura ha estat un element característic de l'empresa literària de Molas. Aquesta tasca ha estat continuada per alguns dels seus deixebles i ha consolidat una determinada línia en la renovació en l'estudi de la literatura catalana. Destaquen els treballs de Joan-Lluís Marfany (i, entre tots, *Aspectes del Modernisme*, del 1975), Jordi Castellanos i els estudis sobre narrativa modernista (com *Raimon Casellas i el Modernisme*, del 1983), Xavier Fàbregas i els seus estudis sobre teatre (Fàbregas 1978), o la sistematització del Noucentisme que va fer Josep Murgades (1987). D'altra banda, projectes col·lectius com el de Pere Gabriel, *Història de la cultura catalana (1994-1999)*, ofereixen altres vies de renovació per al planjament de la història literària (Martínez-Gil 2002).

Es poden esmentar altres contribucions que, de manera menys sistemàtica o més sintètica i divulgativa, sorgeixen en el moment en què es recupera l'aprenentatge del català a l'ensenyament mitjà: Arthur Terry (1977, 2003), Josep Vallverdú (1978), Antoni Carbonell, Anton Espadaler, Jordi Llovet i Antònia Tayadella (1979), Jaume Vidal Alcover (1980), Anton Espadaler (1993). L'obra del pare Josep Massot i Muntaner és destacable per l'habilitat a combinar l'estudi erudit amb la direcció de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i revistes com *Studia Monastica*, *Randa* i *Serra d'Or*. Ha impulsat la publicació de nombroses miscel·lànies de treballs filològics i de la literatura popular i la medieval, la història contemporània (amb una atenció particular a la Guerra Civil i la postguerra), la història de la llengua i la història de l'Església. L'obra erudita d'Albert Manent i de promoció d'edicions, així com les biografies literàries, constitueix un altre apartat important en els estudis literaris.

A més de les històries de la literatura, en la postguerra s'han publicat instruments de consulta que resulten decisius per completar el panorama crític. Són els diccionaris de Joaquim Molas i Josep Massot (Molas i Massot

ed. 1979), el dedicat a les dones escriptores *Double minorities in Spain*, (McNerney i Enríquez ed. 1994), de personatges de Josep Faulí (1995), el *Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana* dirigit per Enric Bou (2000), el *Diccionari de la literatura valenciana actual* de Gabriel Sansano (2002), el *Diccionari del Teatre a les Illes Balears* dirigit per Joan Mas i Vives (2003 i 2006), o el *Diccionari de la literatura catalana* (2008), dirigit per Àlex Broch, per citar alguns exemples. O també el volum compilat per Jordi Castellanos, *Guia de literatura catalana contemporània* (Castellanos 1973).

Lentament, alguns estudiosos més joves s'han fet ressò de problemes crítics contemporanis, que tenen a veure amb els grans debats en curs sobre qüestions de teoria de la literatura. Seguint l'impuls dels estudis de Joan Ferraté, autors com Dolors Oller han estat clau en la renovació dels estudis crítics des d'una perspectiva de la teoria de la literatura, amb llibres com *La construcció del sentit*, en el qual s'apropa a la literatura des de la recerca de les estructures lingüístiques que informen sobre el sentit del text (Oller 1986). L'objectiu de Pere Ballart a *El contorn del poema* (1998) és articular un discurs sobre el poema líric escrit amb un llenguatge entenedor i acompanyat dels exemples oportuns. Aborda els principals problemes derivats de la lectura de poesia i n'exposa les convencions més rellevants. Jordi Julià (1999) intenta justificar algunes de les pràctiques lectores que s'apliquen en llegir un poema i esbrinar-ne el sentit. Ho fa a partir d'unes preguntes: com es relaciona el títol amb la resta dels versos?, qui parla en un poema i a qui ho fa?, a quina forma interna respon l'aspecte material extern del poema que fa que el considerem poesia? Un altre estudi semblant analitza els efectes dels títols del poema (Besa 2005). També són escrits en aquesta línia, no d'enfocament historicista, sinó sobre grans qüestions en la literatura catalana, en diàleg amb els debats del món occidental, els treballs de Resina sobre qüestions d'espai i literatura, a propòsit de la formació de la imatge moderna de Barcelona des de la segona meitat del segle XIX. Una imatge fonamentada, combatuda, esborrada, restaurada i finalment abandonada (Resina 2008). O bé sobre el debat de la identitat cultural catalana i la construcció d'un espai cultural, a propòsit de la literatura, el cinema i la televisió (Fernández 2008). Enric Sullà (1985) ha fet contribucions a l'estudi de la narratologia. Destaquen, d'altra banda, els estudis, d'enfocament ben diversos, sobre qüestions com ara l'autobiografia (Bou 1993; Soldevila 1993). En aquest mateix àmbit són notables els congressos sobre autobiografia organitzats per la Universitat d'Alacant (Balaguer ed. 2001; Espinós ed. 2002; Cortès ed. 2004; Borja ed. 2007). Altres grups de recerca han dedicat atenció a qüestions relacionades amb la literatura comparada o la sociologia de la literatura (Gibert i Ortín ed. 2005; Panyella i Marrugat ed. 2006; Gibert *et al.* 2007).

La revista *Serra d'Or*, malgrat les seves limitacions, fou pràcticament l'única que a partir del 1959 va poder actuar com a revista cultural de referència fins al retorn de la democràcia als anys setanta. Destaca també una revista dedicada a l'edició i estudi de poesia, *Reduccions* (1977), dirigida per Lluís Solà. La fundació de revistes relacionades amb els nous departaments de filologia catalana o amb algunes associacions de catalanística representà un impuls decisiu a l'assaig crític. Són destacables les revistes *Els Marges* (1974), dirigida per Joaquim Molas, *Randa* (1975), dedicada a les Balears i les Pitiüses i dirigida per Josep Massot i Muntaner, *L'Espill* (1979), *Caplletra* (1986), *Urc* (1989), *Catalan Review* (1984), *Zeitschrift für Katalanistik / Revista d'Estudis Catalans* (1988), *JOCS (Journal of Catalan Studies)*, revista internacional de catalanística coproduïda per la Universitat Oberta de Catalunya i la University of Cambridge, només en format digital, dirigida per Dominic Keown, i *Llengua & Literatura* (1986), de la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC. Són també destacables *1991 Revista magnètica* (1992-1997), *Lletres valencianes*, *Caràcters*, *L'Aiguadolç* (revista de literatura patrocinada per l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i apareguda entre 1985 i 1999), *Literatures*, publicació digital de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, la revista *Lletres*, del Grup del Llibre, dedicada sobretot a ressenyes, i la revista *Lluc*, de Mallorca. Les nombroses miscel·lànies dedicades a estudiosos jubilats, les antologies, pròlegs o estudis preliminars, així com les seccions literàries de la premsa periòdica (com la de *l'Avui*, aparegut el 1976), molt difoses, i les de revistes especialitzades (*Quaderns Crema*, *Faig*, etc.), de circulació més restringida, han proporcionat espais per a la discussió especialitzada i la divulgació sobre l'estat de la literatura.

En els últims anys, l'evolució i la renovació de les universitats catalanes ha afectat els sistemes de treball i ha comportat l'aparició de grups de recerca a l'entorn de projectes específics que s'han concretat en iniciatives com *TRACES* (1987) o *Literatura valenciana actual* (1998). Les universitats han potenciat grups de recerca amb temes específics: literatura autobiogràfica (Universitat d'Alacant), «Història i crítica de la novel·la a Catalunya (1862-1939)» (UAB), «HERMENEIA. Estudis Literaris i Tecnologies Digitals, mitologia i simbologia nacionals, etnopoètica i folklore, història» (UB), «Editorials, traduccions i traductors en la Catalunya contemporània» (Universitat de Vic), «Discursos d'experimentació en la narrativa catalana» (UIB), etc. Alguns departaments universitaris i les associacions de catalanística (AILLC, ACS, NACS, DKV, AISC) promouen congressos acadèmics regulars i publicacions de caràcter científic, que han esdevingut àmbits de discussió i d'intercanvi d'idees i justifiquen l'augment considerable d'estudis sobre literatura catalana amb una intensitat i profunditat (amb les excepcions que són del cas) que no havia existit mai.

III

Sovint, a l'hora d'enfrontar-se amb els textos literaris, els professionals de l'estudi de la literatura, els lectors i la bona gent, dubten entre dues posicions: la d'interessar-se només per l'obra en si, prescindint dels detalls contextuals que expliquen o condicionen l'escriptor i el mateix text, o la posició d'interessar-se només pels detalls més concrets de la producció del text, les vicissituds biogràfiques de l'escriptor, l'adscripció més o menys ferma a un moviment estètic, o l'expressió a través de l'obra de posicions ideològiques. Una i altra posició desemboquen en una exegesi del text, o del conjunt de petites accions que el condicionen, molt emparentada amb l'hagiografia. Uns es fixen en els miracles, els altres en els sants. Són moviments d'alternança entre enfocaments crítics centrípets i centrífugs. Jordi Rubió ho plantejà així: «l'ordenació i classificació dels fets culturals és indispensable si volem fer visible llur relleu i explicar-ne la difusió i comprendre'n el sentit. Cal, doncs, afrontar el perill de mutilar o deformar la realitat, però amb la precaució de no aferrar-nos a cap sistema rígid, deformador i uniformador d'allò que és tan variat com l'accent de la veu». Això és el que hem volgut fer en el *PCLC*, ordenar i classificar veus i opinions de la crítica d'antany i contemporània, incloent varietat d'opinions.

Com plantejava fa uns anys Cesare Segre en una reflexió sobre la història de la literatura, cada autor, cada obra es relaciona amb una perspectiva de la història de manera diversa, ja que en cada una s'hi projecta el món, les aspiracions i els sentiments d'aquest món. Per això es contraposen dos punts de vista: un del text vers el context; i a l'inrevés, el del context cap al text. Però, concloïa l'exsemiòtic italià, és millor plantejar-se la història literària com un laberint, el qual no es pot reduir a una proposta lineal, perquè la destruiríem. Millor, doncs, acceptar les voltes i revoltes, el caprici de les transformacions, per arribar a una comprensió més plena i satisfactòria (Segre 2001).

Els estudis monogràfics i les històries de la literatura col·laboren sovint en una tasca de sacralització d'uns autors o d'uns moviments literaris, sense parar prou atenció a les misèries del fet literari. Els autors i llurs obres tenen una vida al marge d'aquesta mitificació que convé conèixer per tal d'apreciar en tota la seva complexitat l'obra d'art. Al *PCLC* pretenem cercar un equilibri entre les dues posicions, i informar els lectors de dades contextuals imprescindibles sobre els autors i les obres, i l'organització en un complex entramat de relacions històriques. Però també volem proporcionar al lector uns instruments crítics que li permetin conèixer millor —llegir, en definitiva— obres fonamentals de la literatura catalana. Aquest debat entre la linealitat i el laberint es tradueix en els estira-i-arronses de l'ordenació en uns

capítols que dibuixen una determinada lectura de la transformació del sistema literari i una selecció, discutible si es vol, d'autors majors.

Queden així més clares les diferències de tractament i l'eclecticisme metodològic que dominen l'enfocament i la tria dels textos crítics. Queda justificat també per què el *Panorama* és el resultat de la combinació de diversos conceptes historiogràfics: els moviments civicoculturals (que inclouen corrents estètics i literaris), l'evolució dels gèneres o la periodització històrica. Hi ha, doncs, una combinació de l'anàlisi dels elements que intervenen en la institució literària: escriptors, editors i lectors, i també un seguiment intern de les formes literàries, els apartats generals dedicats als «gèneres» d'un període o d'un moviment.

Aquest volum V del *PCLC*, *Del modernisme a l'avantguarda*, tracta de la literatura escrita des de finals del segle XIX fins a la Guerra Civil. En els volums dedicats a la literatura anterior al segle XX, determinats conceptes internacionals d'historiografia literària tenen un reconeixement i un eco en la historiografia catalana (Barroc, Romanticisme i Realisme, per exemple). En la primera meitat del segle XX, conceptes com els de Modernisme i Noucentisme han servit per articular la comprensió del passat cultural i literari. La periodificació de l'estudi de la literatura catalana dels segles XIX i XX s'ha organitzat seguint un canemàs esdevingut clàssic de la successió dels grans moviments esteticoculturals (Renaixença, Modernisme, Noucentisme), travessat per grans esdeveniments històrics (la Guerra Civil). Diversos episodis menors serveixen per revelar una visió polièdrica del fenomen literari, una visió que conté i depassa el component històric per parlar també de l'autor, que conté i depassa el component temàtic per parlar també de l'època, que conté i depassa el component filològic per parlar també de corrents estètics.

Els capítols dels volums del segle XX són de dues menes. Uns són de repàs de problemes d'estètica literària i de les principals modificacions en els diversos gèneres. D'altres són breus capítols monogràfics dedicats als autors que la historiografia i la crítica han anat consagrant com els més destacats de cada període. Així, en aquest volum V, es destaquen tres talls temporals que tenen a veure amb els grans moments i moviments esteticoculturals que es desenvolupen entre 1892 i la Guerra Civil: Modernisme, Noucentisme i Avantguardes. El Modernisme ha estat reconegut com un moviment aglutinador (i superador) dels intents de modernització que es van viure al llarg del segle XIX. Margarida Casacuberta repassa de manera exhaustiva la doble estratègia dels joves intel·lectuals modernistes: europeïtzar Catalunya alhora que propicien un procés de recatalanització cultural coincidint amb altres moviments regionalistes que qüestionen el sistema polític de la Restauració borbònica i plantegen la necessitat de repensar Espanya, parant atenció als diversos usos del nom com a afirmació dels valors de moderni-

tat, de curiositat i de llibertat de pensament, o la seva negació. Avalua també la revaloració que sorgeix en els anys seixanta i de la qual depèn l'actual consideració del Modernisme con el moviment que situa Catalunya en la cruïlla de la modernitat. En la revisió dels gèneres literaris, Casacuberta subratlla el fet que el mateix moviment genera una crítica militant que ajuda a revisar la literatura anterior, introduir noves valoracions d'acord amb els criteris de cosmopolitisme i modernització i, fins i tot, actuar com a reclusiu dels creadors. L'anomenada «Escola Mallorquina» té un capítol a part per raó de la puixança de la producció literària en el conjunt del sistema literari. Els autors amb capítol individual són els que la crítica, com demostra el nombre d'estudis, ha reconegut com aquells que tenen un lloc en un cànon prou acceptat de la literatura catalana: Joan Maragall (a cura de Lluís Quintana), Santiago Rusiñol, Víctor Català i Joaquim Ruyra (a cura de Margarida Casacuberta).

L'estudi de la crítica que ha generat el Noucentisme és analitzada per Vinyet Panyella. En destaca el caràcter d'ideologia en la qual es fonamenta una determinada política cultural; i repassa les principals idees estètiques. El Noucentisme coexisteix amb el Modernisme en el procés renovador de la cultura catalana d'inicis del segle xx, i té un component important d'intervenció política del catalanisme. Les manifestacions literàries del Noucentisme són estudiades per la mateixa Vinyet Panyella i Lluís Quintana. Posen en evidència el fet contradictori que l'estudi del moviment cultural hagi desvetllat una llarga bibliografia i innombrables polèmiques, però l'obra dels autors, llevat dels grans noms (Carner, Ors i, en menor mesura, Guerau de Liost), hagi restat pràcticament oblidada per lectors i crítics. Per això només dos autors tenen capítol individual: Josep Carner (Jaume Subirana) i Eugeni d'Ors (Lluís Quintana).

La tercera gran secció del volum aplega l'estudi de la recepció de l'activitat literària en els anys vint i trenta. Un període que es caracteritza per l'afebliment dels discursos «constituents» del sistema literari i pel fet que els escriptors s'apliquen a la feina que és més òbvia: escriure, desmuntar les poètiques anteriors i dedicar-se a somniar-ne una del tot nova i decisiva. Utòpica. Les noves valors corresponen a uns canvis estètics que es produeixen en els anys 20 i 30, just abans de la crisi d'un món. Com explica Xavier Pla, coincideix aquest moment, cada vegada més mitificat i estudiat, amb el final de la Primera Guerra Mundial. Les relacions entre els escriptors i el poder polític, el creixement de les ideologies extremes, les noves necessitats dels lectors de premsa i de literatura van tenir un profund impacte en la literatura catalana. El declivi de l'hegemonia noucentista, la revifalla d'alguns autors i actituds modernistes, van coincidir en una etapa de gran riquesa i complexitat en què la cultura catalana va assolir una modernització

i renovació considerables. En un període de grans terrabastalls polítics, de repressió i llibertat (dictadura de Primo de Rivera, II República), es va produir una concentració d'iniciatives literàries, editorials i de mecenatge cultural que van permetre a la cultura catalana accedir a la modernització. La literatura catalana va poder participar en directe en els grans debats del moment: l'avantguarda i la poesia pura, la novel·la psicològica, la puixança del periodisme literari, la temptació revolucionària. Els autors amb capítol individual són els que, amb el pas del temps, lectors i crítics han confirmat com els clàssics moderns: Joan Salvat-Papasseit (Xavier Pla), J. V. Foix (Jordi Malé), Josep Pla (Xavier Pla), Carles Riba (Jordi Malé) i Josep M. de Sagarra (Xavier Pla). Aquests autors, llevat òbviament de Salvat-Papasseit, són els que van iniciar una activitat literària d'impacte en el món d'abans de la guerra i es van refer com van poder en el món de després.

En els volums del *PCLC* dedicats al segle xx hi ha per força una tria deliberada i selectiva, però alhora prou exhaustiva i crítica com per donar una idea d'alguns dels autors i obres, dels problemes d'estètica i història literària del segle. Hauria de contribuir a explicar la formació del gust i dels criteris de lectura, a la constitució laberíntica del sistema literari. O, com indicava Jordi Rubió (1992): «En la història de la literatura té tanta importància com l'escriptor el públic que és arrossegat per ell i a la vegada l'arrossega». Vol dir que es tracta de respectar el diàleg entre l'autor i el públic, lector i crític, un diàleg absolutament necessari perquè la literatura funcioni i que aquests volums volen promocionar.

BIBLIOGRAFIA

- Badia, Massot i Molas 1970: Antoni Maria Badia i Margarit, Josep Massot i Muntaner i Joaquim Molas, *Situación actual de los estudios de lengua y literatura Catalanas. Cuaderno de Norte dedicado a la lengua y literatura catalanas (enero-abril 1970)*, Zaandijk, Heijnis.
- Balaguer ed. 2001: Enric Balaguer (ed.), *Literatura autobiogràfica: història, memòria i construcció del subjecte*, Alacant/València, Denes, 2001.
- Ballart 1998: Pere Ballart, *El contorn del poema*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998.
- Besa 2005: Josep Besa Camprubí, *El títol del poema: una tipologia dels efectes del títol en el text*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- Borja ed. 2007: Joan Borja (ed.), *Diaris i dietaris*, Alacant/València, Denes, 2007.
- Bou 1993: Enric Bou, *Papers privats. Assaig sobre les formes literàries autobiogràfiques*, Barcelona, Edicions 62, 1993.
- Bou 1998: Enric Bou, «Cànon i canó: perspectives sobre literatura catalana i castellana», *Cànon literari. Ordre i subversió*, Lleida, Institut d'Estudis Il·lerdencs, 1998, 155-194.

- Bou dir. 2000: Enric Bou (dir.), *Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana*, Barcelona, Edicions 62, 2000.
- Broch dir. 2008: Àlex Broch (dir.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2008.
- Carbó i Simbor 2005: Ferran Carbó i Vicent Simbor, *Literatura catalana del segle xx*, Madrid, Síntesis, 2005.
- Carbonell *et al.* 1979: Antoni Carbonell, Anton Espadaler, Jordi Llovet i Antònia Tayadella, *Literatura catalana. Dels inicis als nostres dies*, Barcelona, Edhasa, 1979.
- Castellanos 1973: Jordi Castellanos, *Guia de literatura catalana contemporània*, Barcelona, Edicions 62, 1973.
- Castellanos 1983: Jordi Castellanos, *Raimon Casellas i el Modernisme*, Curial, 1983.
- Comas 1972: Antoni Comas, *Història de la literatura catalana*, IV, Barcelona, Ariel, 1972.
- Cortès ed. 2004: Carles Cortès (ed.), *Epístola i literatura. La carta: estratègies literàries*, Alacant/València, Denes, 2004.
- Espadaler 1993: Anton Espadaler, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Barcanova, 1993.
- Espinós ed. 2002: Joaquim Espinós (ed.), *Memòria i literatura. La construcció del subjecte femení. Periodisme i autobiografia*, Alacant/València, Denes, 2002.
- Fàbregas 1978: Xavier Fàbregas, *Història del teatre català*, Barcelona, Editorial Mil·là, 1978.
- Faulí 1995: Josep Faulí, *Diccionari de catalans de ficció*, Barcelona, La Campana, 1995.
- Fernàndez 2008: Josep Anton Fernàndez, *El malestar en la cultura catalana*, Barcelona, Empúries, 2008.
- Fuster 1972: Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Curial, 1972.
- Gabriel 1994-1999: Pere Gabriel, *Història de la cultura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1994-1999.
- Gibert *et al.* 2007: Miquel M. Gibert *et al.*, *Literatura comparada catalana i espanyola al segle xx, gèneres, lectures i traduccions (1898-1951). I simposi sobre literatura comparada catalana i espanyola al segle xx*, Barcelona, Punctum & Trilcat, 2007.
- Gibert i Ortín ed. 2005: Miquel M. Gibert i Marcel Ortín (ed.), *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939). I simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, Punctum & Trilcat, 2005.
- Hobsbawm 1994: Eric Hobsbawm, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991*, New York, Pantheon Books, 1994.
- Julià 1999: Jordi Julià, *Al marge dels versos*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- Malé 2000: Jordi Malé i Pegueroles, «Jordi Rubió i Balaguer, molt més enllà del positivisme», *Revista de Catalunya*, 148 (febrer 2000), 89-115.
- Malé 2003: Jordi Malé i Pegueroles, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història», *Revista de Catalunya*, 186 (juliol-agost 2003), 41-63, i 187 (setembre 2003), 81-109.

- Malé, Cabré i Jufresa ed. 2004: Jordi Malé, Rosa Cabré i Montserrat Jufresa (ed.), *Els grans mestres de la filologia catalana i la filologia clàssica a la Universitat de Barcelona*, Universitat de Barcelona, 2004.
- Manent, Massot i Tomàs 1979: Albert Manent, Josep Massot i Muntaner i Margalida Tomàs, «Pròleg», *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979, 7-10.
- Maragall 1981: Joan Maragall, *Obres completes, I (obra catalana)*, Barcelona, Selecta, 1981.
- Marfany 1975: Joan-Lluís Marfany, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona, Curial, 1975.
- Martínez-Gil 2002: Víctor Martínez-Gil, «Les històries de la literatura catalana i altres avenços recents d'interès», *L'Avenç*, 268 (abril 2002), 64-66.
- Mas i Vives dir. 2003: Joan Mas i Vives (dir.), *Diccionari del Teatre a les Illes Balears. I (A-O)*, Palma / Barcelona, Lleonard Muntaner editor / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- Mas i Vives dir. 2006: Joan Mas i Vives (dir.), *Diccionari del Teatre a les Illes Balears. II (P-Z)*, Palma / Barcelona, Lleonard Muntaner editor / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Massot 1996a: Josep Massot i Muntaner, «La història de la literatura catalana als Països Catalans», *Escriptors erudits contemporanis*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 273-281.
- Massot 1996b: Josep Massot i Muntaner, «Els estudis literaris entre 1939 i 1994», *Escriptors i erudits contemporanis*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 289-302.
- McNerney i Enríquez ed. 1994: Kathleen McNerney i Cristina Enríquez de Salamanca (ed.), *Double minorities in Spain. A BioBibliographic Guide to Women Writers of the Catalan, Galician and Basque Countries*, New York, Modern Language Association of America, 1994.
- Medina 1988: Jaume Medina, «La crítica literària i la història de la literatura», dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 285-300.
- Molas 1986a: Joaquim Molas, «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», dins *Symposium in Honorem Prof. Martí de Riquer*, Barcelona, Quaderns Crema, 1986, 257-276.
- Molas 1986b: Joaquim Molas, «Pròleg», *Història de la literatura catalana*, VII, Barcelona, Ariel, 1986.
- Molas 1993: Joaquim Molas, «Declaració», *Creació i crítica en la Literatura Catalana*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Fundació Caixa de Catalunya, 1993, 241-243.
- Molas i Massot ed. 1979: Joaquim Molas i Josep Massot i Muntaner (ed.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979.
- Murgades 1987: Josep Murgades, «El Noucentisme», dins Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas, *Història de la literatura catalana*, IX, Barcelona, Ariel, 1987.

- Nicolau d'Olwer 1927: Lluís Nicolau d'Olwer, *Resum de literatura catalana*, Barcelona, Barcino, 1927.
- Oller 1986: Dolors Oller, *La construcció del sentit*, Barcelona, Empúries, 1986.
- Panyella i Marrugat ed. 2006: Ramon Panyella i Jordi Marrugat (ed.), *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, GELCC i L'Avenç, 2006.
- Pavel 2003: Thomas Pavel, *La pensée du roman*, Paris, Gallimard, 2003.
- Resina 2008: Joan Ramon Resina, *La vocació de modernitat de Barcelona. Auge i declivi d'una imatge urbana*, Barcelona, Galaxia Gutenberg/ Cercle de Lectors, 2008.
- Riquer 1947: Martí de Riquer, *Resumen de literatura catalana*, Barcelona, Seix Barral, 1947.
- Riquer 1964-1966: Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana* (3 vol.), Barcelona, Ariel, 1964-1966.
- Romero 1983: Carlos Romero Muñoz, «Breve historia de las historias de la literatura catalana», *Rassegna Iberistica*, 17 (1983), 3-34.
- Rubió 1948-1959: Jordi Rubió i Balaguer, *Historia general de las literaturas hispánicas (Literatura catalana)*, Barcelona, Vergara, 1948-1959.
- Rubió 1984-1986: Jordi Rubió i Balaguer, *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984-1986.
- Rubió 1992: Jordi Rubió i Balaguer, *Estudis de literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- Ruiz Calonja 1954: Joan Ruiz Calonja, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Teide, 1954.
- Sansano 2002: Gabriel Sansano, *Diccionari de la literatura valenciana actual (1968-2000)*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, 2002.
- Segre 2001: Cesare Segre, «La storia della letteratura, problema aperto», *Ritorno alla critica*, Torino, Einaudi, 2001, 161-176.
- Serrahima 1972: Maurici Serrahima, *Dotze mestres*, Barcelona, Destino, 1972.
- Soldevila 1993: Llorenç Soldevila i Balart, *Un temps, un país (1888-1939). Antologia de textos memorialístics*, Barcelona, Edicions 62, 1993.
- Sullà ed. 1985: Enric Sullà (ed.), *Poètica de la narració*, Barcelona, Empúries, 1985.
- Terry 2003: Arthur Terry, *A Companion to Catalan Literature*, Woodbridge, Suffolk, UK, Tamesis, 2003.
- Terry i Rafel 1977: Arthur Terry i Joaquim Rafel, *Introducción a la lengua y la literatura catalanas*, Barcelona, Ariel, 1977.
- Vallverdú 1978: Josep Vallverdú, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariany, 1978.
- Vidal Alcover 1980: Jaume Vidal Alcover, *Síntesi d'història de la literatura catalana*, Barcelona, La Magrana, 1980.